

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

УЙСІМБАЄВА МАРІЯМ ВАЛІХАНІВНА

УДК 37.015.31:316.42

**ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання Національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Пустовіт Григорій Петрович,
Національна академія педагогічних наук України,
Президія, вчений секретар Відділення загальної
педагогіки та філософії освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Харченко Сергій Якович,
Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка, завідувач кафедри соціальної
педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Прищеп Світлана Михайлівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, старший викладач кафедри
педагогіки та освітнього менеджменту.

Захист відбудеться «28» лютого 2017 р. об 11.⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 74.053.02 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці та на сайті Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

Автореферат розісланий «28» січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. І. Ревнюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному українському суспільстві актуалізується проблема виховання особисті як активного суб'єкта життєдіяльності, здатного діяти цілеспрямовано та самостійно, обирати вид діяльності та відповідати за її наслідки, брати активну участь у громадських справах. Саме соціальна активність особистості забезпечує її свідоме, творче ставлення до життя і ґрунтується на соціальній взаємодії з навколишнім соціальним середовищем та передбачає зв'язок із духовним життям суспільства.

Особливого значення виховання соціальної активності має для старшокласників, які активно залучаються до соціального життя, набувають нового соціального досвіду. Проблема виховання соціальної активності молоді актуалізована у Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років, Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді, в Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», в яких зазначено, що завдання виховання старшокласників як соціально активних громадян полягає в підготовці учнів до самостійного суспільного життя, наданні допомоги в особистісному самовизначенні, формуванні соціальних умінь та досвіду соціальних відносин.

Сутність поняття «соціальна активність особистості» досліджували Ю. Азаров, Н. Анікєєва, Л. Архангельський, А. Брушлінський, Л. Гордін, Т. Коннікова, А. Леонтєв, В. Мерлін та ін. Формування провідних якостей особистості, її соціальної активності, здатності до взаємодії з навколишнім середовищем було предметом наукового пошуку В. Мордковича, О. Якуби. У свою чергу, Є. Ануфрієв, Л. Орбан-Лембрик, В. Слободчиков розглядали соціальну активність як здатність людини ставати й бути повноцінним суб'єктом власного життя.

З усвідомленням особистістю суспільних явищ, формуванням системи соціальних та духовних потреб пов'язують соціальну активність особистості І. Кузьмінков, Л. Ніконова, Є. Мануйлов, А. Маслоу, В. Овчинников, А. Петровський, В. Семиченко, Е. Фром, В. Ядов та ін., стверджуючи, що соціальна активність особистості зумовлена її потребою належати до соціуму, ідентифікувати себе з певною соціальною групою. А відтак, соціальні потреби визначають соціальну спрямованість діяльності особистості.

Як ініціативна, соціально значуща, цілеспрямована діяльність соціальна активність особистості досліджувалася Д. Алфімовим, М. Д'яченко, О. Івановим, М. Колесніковою, В. Константіновим, М. Лісіною, Т. Мальковською, Б. Новіковим, Г. Пустовітом та ін., які акцентують на тому, що соціальна активність особистості має індивідуальний характер, зумовлює її готовність до соціально значущої діяльності.

На взаємозумовленості соціальної активності та соціальної відповідальності особистості наголошено у працях І. Вітківської, Є. Мануйлова, К. Муздибаєва, А. Плахотного, К. Роджерса, С. Рубінштейна, О. Тітаренко. На погляд цих дослідників, сутність відповідальності полягає в усвідомленні людиною обов'язку перед самою собою, суспільством і пов'язана з нормами власної поведінки і діяльності особистості в суспільстві.

Альтруїстичний характер соціальної активності особистості був предметом досліджень К. Бартоломео та Л. Хоровиць, А. Данілової, О. Пехоти. Зв'язок соціальної активності особистості з творчістю, творчим ставленням до себе та навколишнього світу визначають Є. Ануфрієв, А. Асмолов, О. Киричук та ін. Структуру соціальної активності особистості розглядали А. Аніщенко, Б. Вульф, Т. Ільїна, Т. Мальковська, В. Мордкович, В. Посмикалов, В. Оржеховська, Ю. Поліщук, Я. Рейковський, Г. Щукіна та ін.

Окремі аспекти проблеми формування соціальної активності стали предметом дисертаційних досліджень останніх років: Н. Клімкіна, В. [Косовець](#), Ю. [Матвієнко](#), Л. Нафікова, Л. [Петько](#), Р. Сопівник, О. Тельна. Особливості змісту та розвитку соціальної активності старшокласників визначено й схарактеризовано у науковому доробку А. Аніщенко, Л. Канішевської, Т. Мальковської, В. Панка, Ю. Привалова.

У той же час, сучасне соціальне замовлення вимагає пошуку нового підходу до виховання старшокласників, спрямованого на формування у них активної соціальної позиції, ініціативності, готовності до участі в процесах державотворення, здатності до співпраці та розв'язання конфліктів відповідно до самостійного життєвого вибору. З урахуванням важливості виховання соціальної активності старшокласників, у сучасній педагогічній науці здійснюється обґрунтування та розробка ефективних форм та методів соціального виховання школярів, які покликані стимулювати їхню активність (С. Харченко). Аналіз психолого-педагогічних досліджень С. Подмазіна, В. Рибалки, Г. Селевка, І. Якиманської свідчить, що лише активні форми особистісно зорієнтованого виховання створюють умови для ефективного нагромадження кожним старшокласником власного соціального досвіду, усвідомлення загальнолюдських цінностей, дають змогу виявляти ініціативу, творчість, самостійність у процесі діяльності. Серед різних форм організації позакласної роботи, орієнтованої на виховання соціальної активності старшокласників, провідне місце належить проектній діяльності, яка забезпечує реалізацію їхніх індивідуальних потреб та здібностей, розвиток самостійності, творчості, набуття досвіду соціально корисної діяльності. Зміст і значення проектної діяльності у вихованні особистості схарактеризовано у наукових працях А. Данілової, Дж. Дьюї, Дж. Джонсона, У. Кілпатріка, О. Коберника, В. Лукова, З. Лук'янової, В. Сидоренка, Л. Хоменко та ін. Використання проектів у виховній роботі досліджено В. Ассаул, М. Бабкіною, О. Зосименко, С. Ізбаш, С. Прищепою та ін.

Разом із тим, проектна діяльність розглядається переважно як вид навчальної діяльності. Проблеми, особливості, потенціал проектної діяльності під час організації процесу виховання соціальної активності старшокласників у позакласній роботі майже не досліджуються.

Актуальність означеної проблеми зумовлена також низкою *суперечностей*, які потребують результативного і швидкого розв'язання, зокрема, між:

- об'єктивною потребою сучасного українського суспільства у вихованні соціально активних громадян та недостатньою розробленістю теоретичних засад реалізації цього завдання, основ формування та розвитку цього особистісного утворення;
- потенційними можливостями загальноосвітнього навчального закладу, як соціального інституту у сфері виховання соціальної активності старшокласників та недостатньо ефективною реалізацією наявного потенціалу;

- значним виховним потенціалом проектної діяльності у вихованні соціальної активності старшокласників в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів та невідповідністю змісту, форм та методів цієї роботи.

Актуальність проблеми, її недостатня розробленість, необхідність вирішення зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою науково-дослідної теми лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання НАПН України «Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей у процесі пізнавально-практичної діяльності» (державний номер реєстрації 0112U001228). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 11 від 23.12.2013 р.), схвалена радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 28.01.2014 р.).

Мета дослідження – на основі теоретичного обґрунтування досліджуваної проблеми і вивчення шкільної виховної практики обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження. Досягти підвищення ефективності виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів можливо за таких педагогічних умов: формування мотиваційної спрямованості старшокласників до соціальної активності під час проектної діяльності на основі ціннісного ставлення до світу та самих себе; встановлення ефективних суб'єкт-суб'єктних відносин між учителем та старшокласниками; залучення старшокласників до різних напрямів суспільно корисної роботи з метою формування досвіду соціальної поведінки, вчинків та спілкування, підготовки до виконання основних соціальних ролей; теоретико-методичної та організаційної підготовки вчителів до виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі.

Відповідно до мети та гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан дослідженості наукової проблеми, уточнити сутність ключових понять дослідження, визначити структуру досліджуваного феномену, розкрити виховний вплив проектної діяльності на виховання соціальної активності старшокласників в позакласній роботі.

2. Визначити критерії, показники, схарактеризувати рівні вихованості соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів.

3. Обґрунтувати та експериментально перевірити методику виховання соціальної активності старшокласників та педагогічні умови її ефективного застосування у процесі проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів.

4. Розробити методичні рекомендації щодо виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності у процесі позакласної роботи для вчителів загальноосвітніх шкіл.

Об'єкт дослідження – позакласний виховний процес в загальноосвітніх навчальних закладах.

Предмет дослідження – методика виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності та педагогічні умови її ефективного застосування в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів.

Для виконання завдань використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні*: системний аналіз психологічної та соціально-педагогічної вітчизняної та зарубіжної літератури з досліджуваної проблеми, що дав змогу визначити об'єкт, предмет, мету дослідження, сформулювати його завдання, уточнити сутність поняття «виховання соціальної активності старшокласників», визначити структури та критерії вихованості соціальної активності старшокласників; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних, за допомогою яких було теоретично обґрунтовано методику та педагогічні умови виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності; *емпіричні*: вивчення й аналіз змісту шкільної документації (планів) з метою з'ясування проблем виховання соціальної активності старшокласників; опитування, ранжування, бесіди, педагогічні спостереження, самотестування, метод незакінчених речень, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи), за допомогою яких було експериментально перевірено методику виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності; *статистичні*: кількісний та якісний аналіз результатів дослідження і статистична обробка отриманих даних для забезпечення об'єктивності діагностики та достовірності одержаних результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше* теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено методику виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності та педагогічні умови її ефективного застосування в позакласній роботі (формування мотиваційної спрямованості старшокласників до соціальної активності під час проектної діяльності на основі ціннісного ставлення до світу та самих себе; встановлення ефективних суб'єкт-суб'єктних відносин між вчителем та старшокласниками; залучення старшокласників до різних напрямів суспільно корисної роботи з метою формування досвіду соціальної поведінки, вчинків та спілкування, підготовки до виконання основних соціальних ролей; теоретико-методичної та організаційної підготовки вчителів до виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі); визначено й схарактеризовано структурні компоненти соціальної активності старшокласників (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-комунікативний, рефлексивно-аналітичний); критерії (соціальні знання, соціальна спрямованість, соціальна взаємодія, соціальна діяльність та поведінка, результативність соціальної активності), показники та рівні (**високий, середній, низький, початковий**) її вихованості;

– *уточнено* змістові характеристики понятійно-категоріального апарату

дослідження, базові поняття: «соціальна активність», «виховання соціальної активності старшокласників», «виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності» (процес співпраці вихователя і вихованців з метою виховання в старшокласників соціальних якостей, які виявляються у соціальній діяльності та поведінці, що відповідають моральним нормам, принципам та правилам, прийнятним у суспільстві; формування готовності до соціальної діяльності, що забезпечує входження старшокласників у життя суспільства);

– *набули подальшого розвитку* зміст, принципи, форми й методи як складові методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітнього навчального закладу.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці та впровадженні у практику позакласної роботи загальноосвітніх навчальних закладів методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності; діагностичного інструментарію для визначення рівнів вихованості соціальної активності старшокласників; розробці та апробації методичних рекомендацій для вчителів «Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітнього навчального закладу» та навчального посібника «Виховання соціальної активності старшокласників у процесі проектної діяльності».

Матеріали та висновки дослідження можуть бути використані для подальшого удосконалення системи організації навчально-виховного процесу у загальноосвітньому навчальному закладі; у плануванні виховної роботи та розробленні методичного забезпечення виховної роботи класними керівниками цих закладів; у написанні підручників, навчально-методичних посібників для вищих педагогічних навчальних закладів з метою підвищення ефективності виховної роботи зі старшокласниками, у ВНЗ під час викладання навчальних дисциплін «Педагогіка», «Теорія і методика виховання», «Основи педагогічної майстерності», «Методика соціально-виховної діяльності»; у системі післядипломної педагогічної освіти.

Основні положення, висновки дослідження й рекомендації *впроваджено* у практику роботи Кіровоградського обласного загальноосвітнього навчально-виховного комплексу «Гімназія-інтернат – школа мистецтв» (довідка № 49 від 11.02.2016 р.), Коробчинської загальноосвітньої школи I–III ступенів Новомиргородської районної ради Кіровоградської обл. (довідка № 354 від 02.09.2015 р.), Волочиської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 5 (довідка № 85 від 04.02.2016 р.) та № 1 (довідка № 118 від 24.12.2015 р.) Волочиської районної ради Хмельницької обл., Переяслав-Хмельницької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 4 Київської обл. (довідка № 83 від 11.12.2015 р.), Кордишівської загальноосвітньої школи I–III ступенів Козятинської районної ради Вінницької обл. (довідка № 74 від 05.04.2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації оприлюднені на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Теоретико-практична спадщина А. С. Макаренка в контексті євроінтеграційних тенденцій вітчизняної освіти» (Полтава, 2014); «Проблеми професійного становлення майбутнього фахівця в умовах сучасного освітнього

простору» (Кіровоград, 2014); «Дидактика Яна Амоса Коменського як універсальне мистецтво надання та здобуття освіти» (Умань, 2014); «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2015); «Педагогіка і психологія: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі» (Київ, 2016); *всеукраїнських* – «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка–2014» (Черкаси, 2014); «Освіта та соціалізація особистості» (Одеса–Дніпропетровськ, 2014 р.); «Актуальні питання соціально-філософської думки» (Одеса, 2014 р.), а також на засіданнях лабораторії діяльності позашкільних закладів та щорічних звітних наукових конференціях Інституту проблем виховання НАПН України: «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал (Київ, 2013–2016 рр.).

Публікації. Основні наукові положення й результати дослідження викладено у 21 одноосібній публікації, із яких 10 – відображають основні наукові результати дисертації; 10 – апробаційного характеру; 1 – додатково висвітлює наукові результати.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (272 найменування, із них 14 – іноземною мовою), 17 додатків на 32 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, з них 187 сторінок основного тексту. Дисертація містить 12 таблиць, 4 рисунка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, розкрито зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами й темами, визначено мету, основні завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; сформульовано гіпотезу; розкрито наукову новизну й практичне значення отриманих результатів; наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження, публікації; представлено структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Виховання соціальної активності особистості як психолого-педагогічна проблема»* – здійснено аналіз стану дослідженості зазначеної проблеми у філософській, психолого-педагогічній вітчизняній та зарубіжній літературі; розкрито сутність та уточнено зміст ключових понять дослідження; проаналізовано сучасний стан теорії і виховної практики щодо виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності у позакласній роботі; визначено й охарактеризовано критерії, показники та рівні вихованості соціальної активності старшокласників у процесі проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів.

Уточнено зміст понять: «соціальна активність старшокласника», «позакласна робота», «проектна діяльність», «виховання соціальної активності старшокласників». На основі аналізу існуючих підходів науковців В. Бехтерева, О. Бодальова, Л. Божович, К. Роджерса, Л. Рувінського, О. Якуби та ін. щодо сутності феномену «активність особистості» з'ясовано, що це поняття розглядається як якісна і кількісна міра взаємодії людини з оточенням.

Констатовано, що «соціальне» як складова дефініції «соціальна активність» реалізується у спілкуванні, багатоманітних формах людських зв'язків; має позитивний для суспільства смисл, протилежний асоціальному і пов'язане з суспільним життям особистості (С. Харченко).

Встановлено, що поняття «соціальна активність особистості» поки що не отримало чіткої теоретичної категоріальної інтерпретації. Так, у філософії соціальна активність особистості визначається як внутрішня властивість особистості, якість соціального суб'єкта і його ставлення до соціального середовища, у процесі усвідомленої діяльності, що характеризує зміст і ступінь корисності її для суспільства (Є. Ануфрієв, О. Архангельський, Є. Мануйлов, В. Мордкович), у психології – як усвідомлення особистістю суспільних явищ, формування системи соціальних та духовних потреб, що мають суспільну спрямованість, звертається увага на суб'єктність як характеристику соціальної активності (А. Абульханова-Славська, А. Асмолов, І. Бех, Л. Божович, Г. Костюк, В. Ядов), у педагогіці – як ініціативна, соціально значуща, цілеспрямована діяльність особистості як члена суспільства та готовність до соціально значущої діяльності (М. Колеснікова, В. Константинов, Т. Мальковська, В. Сластьонін, В. Сухомлинський), у соціології – як спосіб життєдіяльності соціального суб'єкта, цілеспрямована діяльність особистості щодо перетворення соціальних умов відповідно до внутрішніх потреб, формування особистісних соціальних якостей (Г. Зборовський, Б. Новіков, О. Семашко, С. Фролов, О. Якуба). З'ясовано, що загальним є розуміння соціальної активності як свідомого активного ставлення особистості до суспільства та як системи соціальних якостей особистості, що реалізується в соціально значущій діяльності (С. Гончаренко, М. Дьяченко, Дж. Дьюї, О. Іванов, Т. Кравченко, М. Лісіна, Г. Пустовіт та ін.).

На підставі узагальнення наукових досліджень К. Грищенко, М. Ільчикова, Т. Мальковської, А. Маслоу, В. Овчиннікова, Л. Орбан-Лембрик, А. Петровського, Н. Сакади, В. Семиченка, Л. Сохань, Е. Фрома, О. Якуби та ін. встановлено, що умовою соціальної активності є соціальні потреби, які формуються в процесі розвитку людини як особистості під впливом середовища й виховання. Джерелом соціальної активності є насамперед духовні потреби (Д. Алфімов, І. Бех, В. Кузь, І. Кузьмінков, Л. Ніконова, С. Поліщук, М. Савчин, В. Сухомлинський), що екстраполюються у соціально-ціннісну спрямованість діяльності, тобто готовність діяти в інтересах соціальної спільноти. Соціальна активність виявляється в активній соціальній позиції особистості, основою якої є система поглядів, переконань, ставлення до навколишньої дійсності (О. Коваленко, Г. Люблінська, М. Фролов). Соціальну активність розглядається (Г. Андреева, С. Харченко, Г. Щукіна) як одна з найважливіших умов соціалізації особистості в процесі виховання, навчання і самовиховання.

Визначено й схарактеризовано сутність феномену *«соціальна активність старшокласника»*, що інтерпретується як інтегративна соціальна якість особистості, що ґрунтується на системі цільових установок, ціннісних орієнтацій; виявляється в активній життєвій позиції та прагненні впливати на соціальні процеси; передбачає творче ставлення до життя й власного розвитку; реалізується у свідомій, цілеспрямованій, соціально значущій діяльності й поведінці; характеризується

наполегливістю, незалежністю, принциповістю, ініціативністю, самостійністю та відповідальністю.

Доведено, що найбільший потенціал щодо розвитку самостійності, забезпечення суб'єктності й добровільної участі старшокласників у виховній роботі має позакласна робота. *Позакласна робота* у дослідженні визначається як складова частина навчально-виховного процесу, що організовується в позаурочний час на засадах добровільності, самодіяльності і самоврядування та спрямовується на задоволення різноманітних інтересів, потреб учнів, розвитку їхніх індивідуальних здібностей та самостійності, сприяє залученню старшокласників до активної участі у суспільному житті.

Обґрунтовано, що однією з виховних технологій, що забезпечує ефективне виховання соціальної активності старшокласників у позакласній роботі, є проектна діяльність (В. Гузеєв, Дж. Джонсон, Л. Канішевська, О. Коберник, Л. Лук'янова, С. Прищепа, Г. Сорока, М. Твердохлеб, Л. Хоружа та ін.). *Проектна діяльність* – виховна технологія, що передбачає організацію цілеспрямованої, усвідомленої, продуктивної діяльності старшокласників у позакласний час з метою розв'язання певних соціальних проблем у процесі реалізації соціального проекту.

Схарактеризовано потенціал адекватно організованої проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітнього навчального закладу, яка сприяє формуванню світогляду, загальнолюдських цінностей, позитивної мотивації соціальної діяльності, розвитку творчих здібностей, здатності до встановлення соціальних контактів; спонукає до вияву активності та самостійності; забезпечує залучення до реальної соціально значущої діяльності, отримання особистого досвіду соціальної поведінки, формування суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі виховання, адаптації старшокласників до сучасних соціально-економічних умов життя. Встановлено, що процес виховання соціальної активності старшокласників в загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється переважно традиційними формами та методами позакласної роботи, не має систематичного характеру.

Зазначається, що *виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі* – це процес співпраці вчителя і старшокласника з метою виховання соціальних якостей, які виявляються у соціальній діяльності та поведінці, що відповідає моральним нормам, принципам та правилам, прийнятим у суспільстві, визначає готовність до реальної соціальної діяльності, забезпечує входження старшокласників у життя суспільства.

Визначено й схарактеризовано *критерії та показники* вихованості соціальної активності старшокласників: соціальні знання (соціальних норм і правил; моральних норм і понять; сутності соціальних ролей (громадянина, учня, майбутнього сім'янина); сутності соціальних процесів); соціальна спрямованість (усвідомлення соціальних цінностей; рівень мотивації соціальної діяльності; соціальна самоідентифікація; наявність активної соціальної позиції; сформованість почуття відповідальності перед суспільством); соціальна взаємодія (уміння налагоджувати соціальні зв'язки; розвиток комунікативних умінь та навичок; готовність до соціальної взаємодії; рівень бажання допомогти іншим (альтруїзм); розвиток організаторських умінь); соціальна діяльність та поведінка (дотримання соціально-моральних норм та правил; самостійність у суспільно-корисній діяльності;

активність у суспільно-корисній діяльності; рівень прояву соціальної ініціативи; сформованість умінь та навичок соціально-корисної діяльності);результативність соціальної активності (відповідальність за результати своєї діяльності; здатність до самоаналізу; рівень саморегуляції поведінки; здатність до самоконтролю власної діяльності; адекватність самооцінки власної діяльності). Виокремлено *рівні* вихованості соціальної активності старшокласників: **високий, середній, низький та початковий (пасивність).**

Відповідно до результатів дослідження на констатувальному етапі найвищі показники рівнів вихованості соціальної активності виявлено за критерієм «соціальні знання» – високий рівень – 20,37 %, середній рівень – 46,84 %. За критерієм «соціальна спрямованість» у більшості старшокласників виявлено середній (42,39 %) та низький (41,22 %) рівні вихованості соціальної активності. Така ж тенденція спостерігається і за критерієм «соціальна взаємодія» (відповідно: 36,53 % та 28,34 %). Низький рівень вихованості соціальної активності виявлено за критеріями «соціальна діяльність та поведінка» та «результативність соціальної діяльності». Так, за критерієм «соціальна діяльність та поведінка» більшість старшокласників мали низький (49,41 %) та початковий (17,10 %) рівні вихованості соціальної активності, а за критерієм «результативність соціальної діяльності», відповідно, 44,74 % та 20,84 %.

Результати констатувального етапу експерименту підтвердили необхідність удосконалення виховного змісту, форм і методів організації і здійснення позакласної роботи щодо виховання соціальної активності старшокласників.

У другому розділі – *«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі»* – теоретично обґрунтовано та експериментально досліджено ефективність розробленої методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності та педагогічних умов її реалізації у позакласній роботі.

Встановлено, що виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності у позакласній роботі загальноосвітнього навчального закладу не є стихійним процесом, а вимагає розроблення відповідної структури цього процесу. Основними *блоками* організаційно-методичної структури виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі є: концептуальний, організаційно-діяльнісний та діагностичний.

Розкрито й схарактеризовано *підходи* до виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі: системний, діяльнісний, особистісно орієнтований та технологічний.

Визначено та схарактеризовано сутнісні характеристики соціальної активності старшокласників як інтегративного утворення, яке розглядається через взаємопов'язані та взаємозумовлені структурні *компоненти*: когнітивний (сукупність загальноосвітніх, соціальних знань, що формують світогляд старшокласника), ціннісно-мотиваційний (відображає інтереси, потреби, мотиви соціальної діяльності старшокласника), діяльнісно-комунікативний (активність у

соціально корисній діяльності, спрямованість на соціальну взаємодію), рефлексивно-аналітичний (здатність аналізувати, оцінювати свої дії та вчинки).

Розроблено та експериментально апробовано методику виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності, що ґрунтується на загально-дидактичних та специфічних *принципах* (добровільний характер участі старшокласників у проектній діяльності; суспільна спрямованість діяльності; розвиток ініціативності та самостійності; врахування вікових та індивідуальних особливостей старшокласників) виховання в позакласній роботі; реалізується через відповідні *форми, методи та прийоми* виховання, здійснюється у кілька *етапів* (діагностичний, організаційний, діяльнісний та контрольний) та враховує *специфіку* проектної діяльності старшокласників в позакласній роботі, яка складається з попередньої підготовки, планування проектної діяльності, колективної підготовки, реалізації проекту та заключного етапу.

Доведено, що виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі відбувається ефективно за допомогою використання відповідних *форм* (аналіз та обговорення соціальних процесів та проблем, тематичні бесіди («Цінності у вашому житті», «Вони захищали Батьківщину», «Моє життя – мій вибір», «Твори добро, бо ти – Людина» та ін.), зустрічі (працівниками різних професій, центру планування сім'ї тощо), тематичні походи («стежинами рідного краю», «Пам'ятаємо цей день»), конференції, екскурсії («Такі різні професії», «Історія мого міста»), вивчення архівних документів та публіцистичних матеріалів, свята («Родинне свято», військово-спортивне свято «Готовий до захисту Вітчизни» та ін.), *методів* (бесіда, повідомлення, дискусія, переконування, доручення, створення виховних ситуацій, похвала, самооцінювання, самоконтроль, самоаналіз та ін.) виховання та методичних *прийомів* активізації соціальної активності старшокласників, таких як: розробка проблемних ситуацій, конкурсів, проведення рольових ігор («Культура спілкування між людьми»), конкурсів («Поетичний зорепад», «Майбутній захисник Вітчизни»), виставок творчих робіт учнів, майстер-класів (виготовлення іграшок, оберегів), залучення до добровільних акцій («Іграшка для сироти», «Допоможи знайти господаря» та ін.), організація трудових десантів, відвідування будинку літніх людей та дитячого будинку та ін. Доведено, що на ефективність процесу виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності також впливає поєднання різних форм і методів виховання на різних етапах проектної діяльності в позакласній роботі.

Обґрунтовано та експериментально перевірено *педагогічні умови* ефективного застосування методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів: формування мотиваційної спрямованості старшокласників до соціальної активності під час проектної діяльності на основі ціннісного ставлення до світу та самих себе; встановлення ефективних суб'єкт-суб'єктних відносин між вчителем та старшокласниками; залучення старшокласників до різних напрямів суспільно корисної роботи з метою формування досвіду соціальної поведінки, вчинків та спілкування, підготовки до виконання основних соціальних ролей; теоретико-методичної та організаційної підготовки вчителів до виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі.

Для реалізації першої педагогічної умови з метою виховання у старшокласників ціннісного ставлення до суспільства і держави виховна робота здійснювалася у кількох напрямках: ціннісне ставлення до Батьківщини та рідного краю: круглий стіл «Видатні земляки Кіровоградщини», диспути «Як ви розумієте поняття «свобода» і «відповідальність», «Національна гідність», година спілкування «У тобі дорослішає громадянин», бесіда «Риси притаманні громадянину-патріоту», дослідження історії рідного міста «Кіровоградщина – наша гордість і слава», конкурс «Земля мого дитинства», конкурс-вікторина «Моя країна – Україна»; усвідомлення значущості української мови і ставлення до неї як до духовної цінності: конкурси «Я люблю рідну мову», літературно-музичне свято «Мова – талісман людини та нації»; відповідальність за долю України, готовність до захисту інтересів Батьківщини: диспут «Чи треба йти служити в армію?», бесіда «Захист Вітчизни – обов'язок громадянина», відвідування військового госпіталю, створення галереї пам'яті, відвідування військової частини, військово-спортивне свято та інші; участь у житті школи, учнівському самоврядуванні: диспут «Місце старшокласників у шкільному самоврядуванні», твір «Якби я був директором школи», акції: «Шкільна бібліотека», «Моя квітуча школа», «Подарунок першокласнику»; повага і толерантне ставлення до представників інших етносів, культур: зустрічі, конкурси. Ціннісне ставлення до людей у старшокласників виховувалося на засадах залучення їх до участі у добродійній діяльності, формування потреби допомогти іншим, набуття навичок соціальної взаємодії: бесіди «Будемо толерантними», «Не скупіться люди на добро», «Добро починається з тебе»; акції: «Подаруй дитині книжку», «Поряд живе літня людина»; диспут «Чи потрібно бути толерантним у сучасному суспільстві?», гра «Культура спілкування між людьми»; відвідування будинку літніх людей «Милосердний самарянин», участь у акції до дня спонтанного прояву добра та ін.

На забезпечення другої педагогічної умови виховний процес під час організації та здійснення проектної діяльності був спрямований на співробітництво вчителя і старшокласників (проект «Україна в моєму серці» – круглий стіл «Соборність України: від ідеї до сьогодні», міні-проект «Наша пісня, наше слово не вмере, не загине», конкурс читців «Наша мова солов'їна», майстер-клас «Виготовлення ляльок-мотанок»; проект «Я – громадянин України» – конкурс-вікторина «Моя країна – Україна», літературно-музичне свято «Кращої, ніж рідна мова, не буває»).

Реалізація третьої педагогічної умови зосереджувалася на залученні старшокласників до різноманітної за змістом і складністю проектної діяльності в позакласній роботі з метою їхньої підготовки до виконання основних соціальних ролей, набуття досвіду соціальної діяльності і поведінки (проекти: «Я – громадянин України», «Захисники Вітчизни», «Україна в моєму серці», «Майбутній захисник Вітчизни», «Мій рідний край», «Моя школа – мій дім», «Мій клас», «Шкільне самоврядування», «Моя професія», «Мій вибір»).

Четверта педагогічна умова забезпечувалася у межах підготовки вчителів до організації цієї діяльності (тижнева програма курсу підготовки вчителів, бесіда «Виховання соціальної активності старшокласників», круглий стіл «Проблеми виховання соціальної активності в позакласній роботі», семінар «Методика виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності», практикум «Діагностика рівня вихованості соціальної активності старшокласників»,

тренінг «Організація проектної діяльності старшокласників в позакласній роботі», методичні рекомендації «Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі», банк соціальних проектів, сценарії бесід та диспутів соціального спрямування).

Підтвердженням ефективності розробленої і впровадженої у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі та педагогічних умов її ефективного застосування є зафіксована тенденція позитивних змін рівнів вихованості соціальної активності старшокласників експериментальної групи (табл.).

Таблиця

Динаміка рівнів вихованості соціальної активності старшокласників контрольної та експериментальної груп, у %

Рівень	Експериментальна група			Контрольна група		
	на початку експерименту	по завершенню експерименту	Динаміка	на початку експерименту	по завершенню експерименту	Динаміка
Високий	10,31	14,78	+4,48	10,0	10,7	+0,7
Середній	36,81	47,86	+11,05	37,18	39,87	+2,69
Низький	38,51	31,46	-7,05	37,69	37,13	-0,56
Початковий	14,37	5,9	-8,47	15,13	12,3	-2,83

Формувальний етап педагогічного експерименту дав змогу виявити позитивну динаміку зміни рівнів вихованості соціальної активності старшокласників експериментальної групи. Аналіз здобутих результатів свідчить про зменшення у двічі старшокласників, що мали початковий рівень (-8,47 %). Позитивні зміни зафіксовано також і в межах зменшення кількості старшокласників з низьким рівнем з 38,51 % до 31,46 %. Найвища позитивна динаміка зафіксована на середньому рівні. Так, кількість старшокласників експериментальної групи, що мали після завершення експерименту середній рівень соціальної активності збільшилася на 11,05 %. Позитивним результатом впровадження експериментальної методики вважаємо збільшення кількості старшокласників експериментальної групи, які мали високий рівень соціальної активності з 10,31 % до 14,78 %. У контрольній групі динаміка показників є незначною.

Порівняння емпіричних розподілів рівня сформованості компонентів соціальної активності старшокласників у контрольній та експериментальній групах з метою встановлення достовірності результатів констатувального та формувального експериментів нами здійснювалося за допомогою розрахунку критерію χ^2 Пірсона.

У сукупності це дало змогу констатувати ефективність запропонованої методики виховання соціальної активності старшокласників та педагогічних умов її ефективного застосування засобами проектної діяльності в позакласній роботі та підтвердило робочу гіпотезу про необхідність реалізації означеного комплексу

педагогічних умов для досягнення мети виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування проблеми виховання соціальної активності старшокласників та запропоновано новий підхід до вирішення актуального психолого-педагогічного питання, що виявляється у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності та педагогічних умов її ефективного застосування в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність виконання визначених завдань та дали підстави для таких висновків:

1. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних філософських, психологічних, педагогічних та соціальних поглядів та концепцій на сутність соціальної активності особистості встановлено, що поняття «соціальна активність особистості» поки що не отримало теоретичної чіткої категоріальної інтерпретації, загальним є розуміння соціальної активності як свідомого активного ставлення особистості до суспільства та як системи соціальних якостей особистості, що реалізується в соціально значущій діяльності. Водночас, питання виховання соціальної активності старшокласників не набули системного і ґрунтового висвітлення, залишаються невирішеними проблеми конкретизації компонентів, критеріїв, показників та рівнів вихованості соціальної активності старшокласників.

Здійснено теоретичний аналіз поняттєво-категоріального апарату дослідження, проаналізовано і уточнено й конкретизовано сутність ключових понять дослідження: «соціальна активність старшокласника», «виховання соціальної активності старшокласників». Соціальна активність старшокласника – інтегративна соціальна якість, що ґрунтується на системі цільових установок, ціннісних орієнтацій; виявляється в активній життєвій позиції та прагненні впливати на соціальні процеси; передбачає творче ставлення до життя й свого розвитку; реалізується у свідомій, цілеспрямованій, соціально значущій діяльності й поведінці; характеризується наполегливістю, незалежністю, принциповістю, ініціативністю, самостійністю та відповідальністю. Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності – це процес співпраці вихователя і вихованця з метою виховання в старшокласників соціальних якостей, які виявляються у соціальній діяльності та поведінці, що відповідають моральним нормам, принципам та правилам прийнятим у суспільстві, визначають готовність до реальної соціальної діяльності, забезпечують входження старшокласників у життя суспільства.

Визначено й охарактеризовано структурні компоненти соціальної активності старшокласників (когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-комунікативний, рефлексивно-аналітичний).

Розкрито виховний вплив проектної діяльності на виховання соціальної активності старшокласників в позакласній роботі: забезпечує залучення старшокласників до осмислення та реальної перетворювальної діяльності у навколишній дійсності; створює ефективні умови для саморозвитку особистості; забезпечує формування суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі виховання та

суб'єктне становлення особистості; спонукає старшокласників до вияву активності та самостійності; забезпечує орієнтацію виховного процесу на особистість, її інтереси, погляди, систему цінностей; сприяє побудові взаємостосунків на основі довіри та взаємоповаги; надає можливість розв'язувати проблеми та реалізовувати ідеї, особисто значимі для старшокласника; створює умови для самореалізації та самоствердження старшокласників; забезпечує набуття старшокласниками досвіду колективної творчої діяльності.

2. Визначено критерії та показники вихованості соціальної активності старшокласників: соціальні знання, соціальна спрямованість, соціальна взаємодія, соціальна діяльність та поведінка, результативність соціальної активності.

Визначено та схарактеризовано рівні вихованості соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів: **високий, середній, низький та початковий (пасивність)**. За результатами констатувального етапу експерименту встановлено переважно низький (37,69 % КГ, 38,51 % ЕГ) та середній (37,18 % КГ, 36,81 % ЕГ) рівні вихованості соціальної активності старшокласників.

3. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів, сутність якої полягає у конструюванні навчально-виховного змісту і дидактичних засад її практичного застосування, вибудованих на: інтегруванні соціально спрямованої інформації, яка забезпечує оволодіння старшокласниками змістом соціальних норм, ролей, відносин, в якій найбільш адекватно відображена ідея соціальної активності старшокласників, що сприяє побудові у них цілісного уявлення про соціальні проблеми та ефективному формуванню свідомого й творчого ставлення щодо вирішення соціальних проблем; і на його основі формулювання старшокласниками під керівництвом, або часткового консультування, чи самостійно ідеї, мети та завдань проекту; самостійній реалізації старшокласниками завдань соціального проекту та самооцінці як власної діяльності так і діяльності всіх учасників соціального проекту.

Обґрунтовано та експериментально підтверджено ефективність педагогічних умов реалізації методики виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів: формування мотиваційної спрямованості старшокласників до соціальної активності під час проектної діяльності на основі ціннісного ставлення до світу та самого себе; встановлення ефективних суб'єкт-суб'єктних відносин між вчителем та старшокласниками; залучення старшокласників до різних напрямів суспільно корисної роботи з метою формування досвіду соціальної поведінки, вчинків та спілкування, підготовки до виконання основних соціальних ролей; теоретико-методичну та організаційну підготовку вчителів до виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі.

Ефективність реалізації методики та педагогічних умов визначено після завершення формувального етапу експерименту, результати якого показали

збільшення кількості старшокласників експериментальної групи з середнім (47,86 %) та високим (14,78 %) рівнями вихованості соціальної активності, в той час, як у контрольній групі цей же показник не надто збільшився.

4. У процесі експериментальної роботи розроблено методичне забезпечення процесу виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі (методичні рекомендації «Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітнього навчального закладу», навчальний посібник «Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі», банк соціальних проектів).

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. *Перспективу* подальших наукових пошуків убачаємо в теоретичному осмисленні й експериментальній перевірці механізмів формування соціальних цінностей у старшокласників та аналізі мотивації їхньої соціальної активності, у пошуку адекватних методів її діагностики, а також у розробці змісту, форм і методів підготовки вчителів загальноосвітніх навчальних закладів до виховання соціальної активності в позакласній роботі в системі післядипломної освіти. Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано*: запровадити розроблені методичні рекомендації для вчителів «Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі загальноосвітнього навчального закладу» та навчальний посібник «Виховання соціальної активності старшокласників у процесі проектної діяльності» у систему післядипломної педагогічної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1. Уйсімбаєва М. Соціальна активність як умова соціалізації особистості / М. Уйсімбаєва // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. пр. Сер.: Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 43, ч. 3. – С. 246–253.

2. Уйсімбаєва М. Урахування особливостей проектної діяльності в позакласній роботі в процесі виховання соціальної активності старшокласника / М. Уйсімбаєва // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – К., 2014. – Вип. 19, кн. 2. – С. 318–330.

3. Уйсімбаєва М. Виховання соціальної активності як важлива складова становлення особистості старшокласника / М. Уйсімбаєва // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 2. – С. 340–347.

4. Уйсімбаєва М. Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку / М. Уйсімбаєва // Наукові записки. Сер.: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2014. – Вип. 132. – С. 247–250.

5. Уйсімбаєва М. Проектна діяльність: теоретичні аспекти / М. Уйсімбаєва // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2014. – Вип. 13. – С. 263–258.

6. Уйсімбаєва М. Методика виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі / М. Уйсімбаєва // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2015. – Вип. 15. – С. 310–315.

7. Уйсімбаєва М. Компонентна структура соціальної активності старшокласників / М. Уйсімбаєва // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди». – К. : Вид-во «Гнозис», 2015. – Вип. 36. – С. 167–175.

8. Уйсімбаєва М. Виховання соціальної активності старшокласників: мотиваційний компонент / М. Уйсімбаєва // Наукові записки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2015. – Вип. 140. – С. 144–147.

9. Уйсімбаєва М. Соціальна активність старшокласника: теоретичний аспект / М. Уйсімбаєва // Наукові записки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. Винниченка, 2015. – Вип. 135. – С. 211–215.

10. Уйсімбаєва М. Виховання соціальної активності старшокласників у проектній діяльності / М. Уйсімбаєва // Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. – III (24). – Budapest, 2015. – P. 77–80.

Опубліковані праці апробаційного характеру

11. Уйсімбаєва М. Теоретичні аспекти проектної діяльності / М. Уйсімбаєва // Теоретико-практична спадщина А. С. Макаренка в контексті євро інтеграційних тенденцій вітчизняної освіти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава, 1–2 квіт. 2014 р.). – Полтава, 2014. – С. 89–90.

12. Уйсімбаєва М. Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку / М. Уйсімбаєва // Проблеми професійного становлення майбутнього фахівця в умовах сучасного освітнього простору : матеріали наук.-практ. конф., [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://www.kspu.kr.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=70&Itemid=233&lang=uk&limitstart=20. – Назва з екрана.

13. Уйсімбаєва М. Соціалізація як результат впливу середовища на особистість / М. Уйсімбаєва // Освіта та соціалізація особистості: матеріали Всеукр. наук. конф., (Одеса–Дніпропетровськ, 25–26 берез. 2014 р.). – Одеса ; Дніпропетровськ, 2014. – С. 35–36.

14. Уйсімбаєва М. Особистість як активний суб'єкт життєдіяльності / М. Уйсімбаєва // Актуальні питання соціально-філософської думки : матеріали Всеукр. Інтернет-конф., (Одеса, 14 жовт. 2014 р.). – Одеса, 2014. – С. 39–40.

15. Уйсімбаєва М. До проблем соціального виховання старшокласників / М. Уйсімбаєва // Дидактика Яна Амоса Коменського як універсальне мистецтво надання та здобуття освіти : матеріали III Міжнар. Інтернет-конф., (Умань, 28 лист. 2014 р.) // FOLIA COMENIANA : вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – С. 85–87.

16. Уйсімбаєва М. Виховання особистості у соціальному середовищі / М. Уйсімбаєва // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал :

матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік. – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – Вип. 4. – С. 247–250.

17. Уйсімбаєва М. Соціальна активність як умова розвитку соціальності особистості /М. Уйсімбаєва // Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2014» : матеріали XVI Всеукр. наук. конф. – Черкаси : Брама-Україна, 2014. – С. 383–385.

18. Уйсімбаєва М. Особливості проектної діяльності у вихованні старшокласників / М. Уйсімбаєва // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України за 2014 рік. – Івано-Франківськ : НАІР, 2015. – Вип. 5. – С. 240–245.

19. Уйсімбаєва М. Встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин як умова виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності / М. Уйсімбаєва // Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 17 лист. 2015 р.). – Одеса : Вид. Букаєв Вадим Вікторович, 2015. – С. 177–179.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

20. Уйсімбаєва М. Виховання соціальної активності старшокласників у процесі проектної діяльності : навч. посіб. / М. Уйсімбаєва. – Кіровоград : ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2016. – 124 с.

АНОТАЦІЇ

Уйсімбаєва М. В. Виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2017.

У роботі досліджено проблему виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів. Розкрито сутність та уточнено зміст ключових понять дослідження «соціальна активність», «виховання соціальної активності старшокласників», «позакласна робота», «проектна діяльність», «виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності».

Визначено критерії, показники і схарактеризовано рівні вихованості соціальної активності старшокласників.

Розроблено та експериментально перевірено методику виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності та педагогічних умов її ефективного застосування в позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів.

Розроблено методичні рекомендації щодо виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності у процесі позакласної роботи для вчителів загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: активність, соціальна активність, виховання соціальної активності, старшокласник, позакласна робота, проектна діяльність, виховання соціальної активності старшокласників.

Уйсимбаева М. В. Воспитание социальной активности старшекласников средствами проектной деятельности во внеклассной работе. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань, 2017.

В работе исследована проблема воспитания социальной активности старшекласников средствами проектной деятельности во внеклассной работе общеобразовательных учебных заведений. Раскрыта сущность и уточнено содержание ключевых понятий исследования «социальная активность», «воспитание социальной активности старшекласников», «внеклассная работа», «проектная деятельность», «воспитание социальной активности средствами проектной деятельности».

Определены критерии, показатели и охарактеризованы уровни воспитанности социальной активности старшекласников.

Разработаны и экспериментально проверены методика воспитания социальной активности старшекласников средствами проектной деятельности и педагогические условия ее эффективного применения во внеклассной воспитательной работе общеобразовательных учебных заведений.

Разработаны методические рекомендации по воспитанию социальной активности старшекласников средствами проектной деятельности в процессе внеклассной воспитательной работы для учителей общеобразовательных школ.

Ключевые слова: активность, социальная активность, воспитание социальной активности, старшекласник, внеклассная работа, проектная деятельность, воспитание социальной активности старшекласников.

Uisimbaeva M. V. Education of senior pupils' social activity by means of project activity in extracurricular activities. – The Manuscript.

The thesis for obtaining scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.07 – Theory and Methodology of Education. – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. – Uman, 2017.

The thesis investigates the problem of educating of senior pupils' social activity by means of project activities in extracurricular activities of general education establishments. Analysis of the current state of theory and educational practice showed the absence of special research of the designated problem. The essence and meaning clarifies the meaning of key concepts of the research «social activity», «senior pupils' social activity», «project activities», «extracurricular activities», «education of social activity by means of project activities».

Analysis of the theory and practice has shown that the problem of educating of senior pupils' social activity by means of project activities in extracurricular activities of general education establishments is almost unexplored in modern pedagogical science and

requires a better understanding. That the process of education of senior pupils' social activity general education establishments is carried out mainly traditional forms and methods of extracurricular activities, it is not systematic. It is proved that the greatest potential for the development of autonomy, subjectivity and ensure voluntary participation of senior pupils in the educational work is the project activity in extracurricular activities.

Educating of senior pupils' social activity by means of project activities is defined as the process of cooperation between teacher and pupil for the purpose of educating of senior pupils' social skills that are manifested in social activities and behaviors that meets the moral norms and the rules that accepted in the society; formation of readiness for social activity that provides the integration of senior pupils into society.

Identified and characterized the structure of senior pupils' social activity as an integrative education which is treated through the interrelated and interconnected structural components: cognitive (a set of general educating, social knowledge, shaping the attitudes of senior pupil), value-motivational (reflects the interests, needs, motives of social activities of senior pupils), active-communicative (activity in socially useful activities, focus on social interaction), reflexive-analytical (ability to analyze, assess its actions and deeds).

Developed and experimentally tested methods of educating of senior pupils' social activity by means of project activities, based on general and specific principles of education (the voluntary nature of participation of senior pupils in project activities, social orientation of this work, development of initiative and independence, taking into account age and individual characteristics of senior pupils) in extracurricular activities consists of the appropriate forms (analysis and discussion of social processes and problems, thematic talks, meetings, themed tours, conferences, excursions, the study of archival documents, and journalistic materials, the holidays, etc.), methods (conversation, report, discussion, conviction, assignment, creation of educational situations, praise, self-assessment, self-control, self-analysis, etc.) and instructional techniques enhance the social activity of senior pupils, such as: development of problem situations, contests, involving for fundraisers, organizing working landings, visiting nursing homes and children's homes and others. The effectiveness of the process of raising social activity of senior pupils by means of project activities is also affected by the combination of different forms and methods of education at different stages of project work in extracurricular activities. The method takes into account the specifics of project activity of senior pupils in extracurricular activities carried out in several stages: preliminary preparation, planning project activities, joint preparation, project implementation and final phase. The essence of the method lies in the construction of educational content and didactic bases of its practical application, built on: integration of the socially-oriented information, ensures senior pupils of mastership of the content of social norms, roles, relations, which more adequately reflected the idea of social activity of senior pupils, which helps them build a holistic view of social problems and the effective formation of a conscious and creative attitude to solving social problems; independent and creative solving of different information sources, conduct systematic analysis, and formulation by senior pupils under the guidance or partial advice or their own ideas, goals and objectives of the project; support for senior pupils own objectives of the social project and self-assessment as own activities as well as activities of all participants of the social project.

Theoretically substantiated and experimentally proved the effectiveness of pedagogical conditions of realization of methods of education of senior pupils' social activity by means of project activity in extracurricular activities: the formation of motivational orientation of senior pupils' social activity during the project activity on the basis of the value attitude to the world and oneself; the establishment of an effective subject-subject relations in the process of raising of senior pupils' social activity by means of project activities in extracurricular activities; attracting senior pupils to various areas of socially useful activity in the process project activity in order to build formation of social experience of behavior and communication, preparation to perform major social roles; theoretical-methodological and organizational preparation of teachers to the raising of social activity of senior pupils by means of education of senior pupils' social activity by means of project activity in extracurricular activities.

Key words: activity, social activity, education of social activity, a senior pupil, extracurricular activities, project activity, education of senior pupils' social activity.